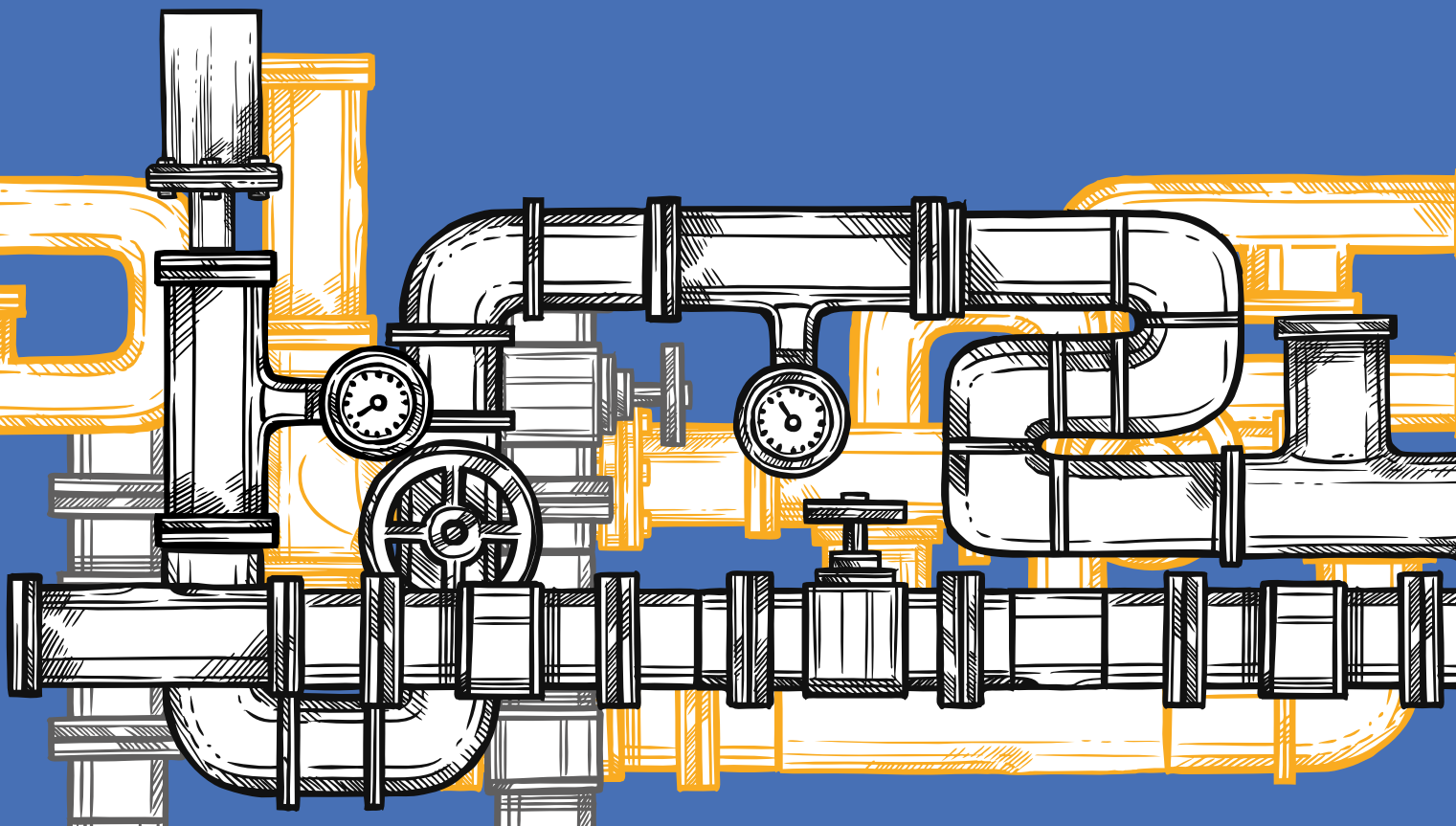

POLICY BRIEF

ГАЗОВИЙ ХАБ: ЩО УКРАЇНА ПРОПОНУЄ ЄВРОПЕЙСЬКИМ ПАРТНЕРАМ

Зміст

Резюме.....	3
Вступ.....	4
Компонент перший – видобуток газу в Україні.....	5
Компонент другий – інфраструктура.....	7
<i>Роль ГТС і сховищ.....</i>	<i>7</i>
<i>Регіональні ініціативи.....</i>	<i>9</i>
<i>Польща як стратегічний партнер.....</i>	<i>10</i>
Компонент третій – конкурентний ринок.....	11

Резюме

Формування газового хабу в Україні – не самоціль. Нарощування видобутку, розвиток біржової торгівлі, адаптація газової інфраструктури – лише інструменти в досягненні стратегічної мети. Кінцевою ж метою цього процесу повинно стати підвищення ліквідності українського газового ринку та формування у прозорий спосіб цінового бенчмарку, який буде відображати справедливую ринкову ціну «блакитного палива».

Наповнення ринку газом власного видобутку є хорошою стартовою умовою. Проте, в умовах війни навіть робота приватних газовидобувних компаній спотворена вимушеними обмеженнями державного регулювання. Потреба гарантувати безпеку постачання та збереження стабільних цін для вразливих категорій споживачів є очевидною, однак заборона експорту та домінування «Нафтогазу» можуть призвести до протилежного результату. Ризик монополізації ринку може нівелювати всі досягнення з реформування галузі.

Інфраструктурна основа для газового хабу в Україні вже існує та має всі передумови для подальшого активного розвитку: зацікавленість європейських партнерів, зокрема Польщі, нова географія газових потоків, та бачення зміцнення енергетичної безпеки ЄС, що передбачає подальший розвиток інтерконекторів та використання сховищ в Україні. Відзначимо й зусилля операторів – «ОГТСУ» та «Укртрансгазу» – із надання європейським замовникам послуг із транспортування, довгострокового та короткострокового зберігання (у т.ч. в режимі «митного складу»).

Саме послідовна стратегія у питанні лібералізації ринку та підвищення його ліквідності створить умови для підвищення попиту на відповідні послуги. Адже чи не найголовнішою проблемою для українського газового хабу є низький рівень ліквідності, викликаний значним державним втручанням (регульовані ціни та «бронювання» ресурсу в рамках ПСО), високою концентрацією (домінування, а фактично майже монопольне становище «Нафтогазу» у сегментах видобутку і постачання), обмеженою прозорістю операцій та недостатнім розвитком торгових платформ.

Розвиток українського газового ринку – принаймні в гуртовому сегменті – за моделлю хабу повинен стати основою стратегії. Більш того, моделі наполовину конкурентного або квазі-монопольного ринку, без урахування інтересів всіх його учасників, навряд чи зацікавлять інвесторів, підтримають відбудову й енергетичний перехід, або наблизять Україну до членства в ЄС.

Відтак, необхідними є саме політичні та регуляторні рішення: зняття критичних обмежень (скасування заборони на експорт), вирішення проблеми концентрації (через впровадження *Gas Release Program*, визначення маркет-мейкера), гармонізація з європейськими стандартами прозорості (імплементация *REMIT*), сприяння розвитку біржової торгівлі (стандартизовані продукти, деривативи). Ці кроки дозволять зберегти досягнення і завершити реформування газового ринку.

Вступ

Активні розмови про перспективи створення потужного газового хабу в Україні в експертних колах, на рівні уряду та інших стейкхолдерів ведуться вже більше десятиліття. Підставою для цього є дійсно унікальна газова інфраструктура нашої країни та її географічне положення. Проте конкретної державної програми або цілісних стратегічних планів щодо побудови конкурентного торговельного майданчика зі значними можливостями для учасників щодо торговельних операцій, зберігання та транспортування ресурсу поки що немає.

21 квітня 2023 року Кабінет Міністрів [схвалив](#) нову Енергетичну стратегію України на період до 2050 року. Згідно з [інформацією](#), що була розповсюджена в ЗМІ, документ має гриф «Для службового використання», тому оцінити пропозиції урядовців щодо розвитку газового сегменту зараз можна лише за офіційними заявами та окремими коментарями тих, хто приймав участь у формуванні стратегічних планів.

Видання Forbes [повідомляє](#), що стратегія розвитку газового сегменту сфокусована на кількох напрямках. Серед них – нарощування власного видобутку для виходу на повне покриття власного споживання вже з 2025 року та поступове заміщення природного газу воднем, біогазом та електричною енергією для досягнення вуглецевої нейтральності у 2050 році.

Тобто у середньостроковій перспективі стратегія побудована на прогнозах зростання споживання. Саме природний газ має стати «перехідним паливом» на етапі відмови від використання вугілля. При цьому в «Нафтогазі» впевнено [заявляють](#) про те, що вже у 2030 році Україна зможе за рахунок власного видобутку не лише покривати попит на газ всередині країни, але й заробляти на експорті в країни ЄС.

І хоча плани по розвитку газовидобування корелюють з концепцією створення газового хабу, остання є більш масштабним і стратегічним планом по розбудові газового сектора. Нарощування видобутку, покращення нормативної бази, створення ліквідної торгової платформи, адаптація газової інфраструктури - повинні стати лише інструментами в досягненні стратегічної цілі.

Компонент перший – видобуток газу в Україні

Після початку повномасштабних бойових дій на території України внаслідок нової хвилі російської агресії обсяги власного видобутку газу очікувано [впали](#) у 2022 році на 1,3 млрд куб. м в порівнянні з 2021 роком.

Видобуток природного газу в Україні, млрд куб м

Джерело: [ExPro Consulting](#)

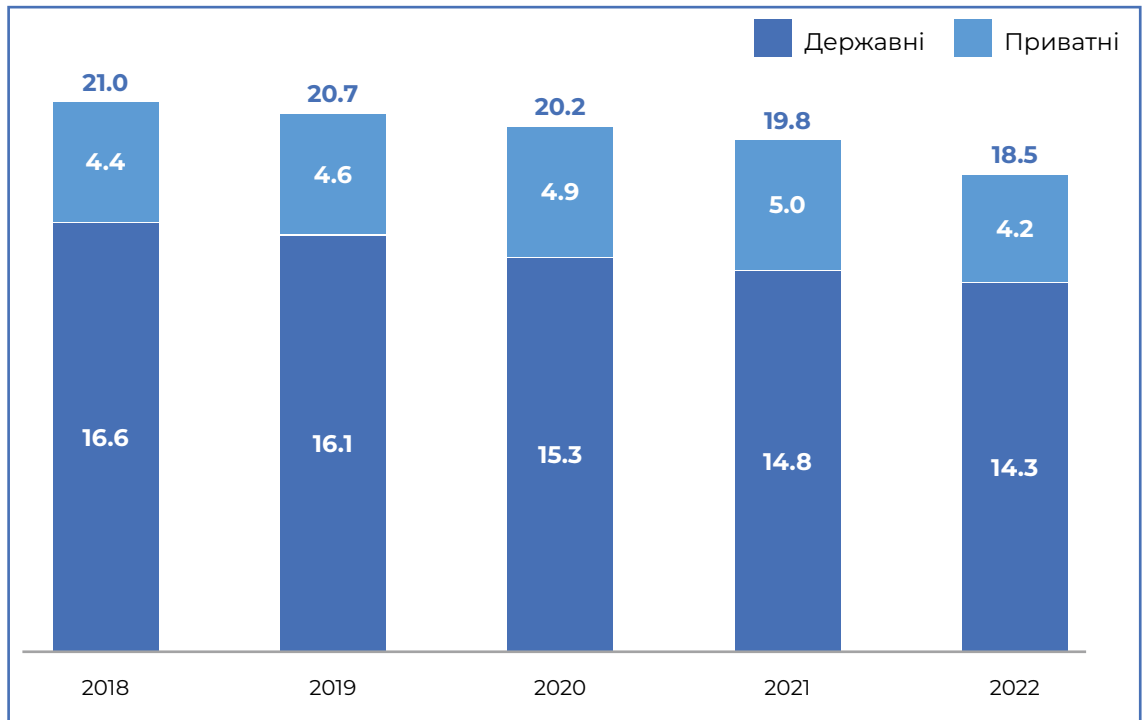
Найбільші обсяги видобутку газу в Україні припадають на АТ «Укргазвидобування», що є дочірнім підприємством НАК «Нафтогаз України». Друге місце за обсягами видобутку займає ПАТ «Укрнафта», що також входить до структури «Нафтогазу». До рішення від 5 листопада 2022 року [щодо примусового відчуження](#) державі належали 50% + 1 акція підприємства.

Серед представників приватного сегменту газовидобутку найбільшими є «ДТЕК Нафтогаз» (ПрАТ «Нафтогазвидобування»), ПрАТ «ВК Укрнафтобуріння», Burisma Group, Smart Energy, ТОВ «Західнадрасервіс», СП «Полтавська газонафтова компанія», Гео-Alliance Group. Значний спад за результатами 2022 року показали саме приватні компанії, хоча протягом попередніх 4 років приватний газовидобуток демонстрував стабільне зростання показників.

Серед невоєнних факторів головною причиною зниження показників діяльності приватного сектору [називають рішення](#) Міністерства енергетики щодо заборони експорту природного газу, прийняте 3 березня 2022 року. Заборона експорту, всупереч очікуванням приватного бізнесу, так і не була відмінена після закінчення опалювального сезону.

Додаткові фактори, що впливали на український газовидобуток:

- Зниження попиту на газ з боку промислових споживачів через суттєве падіння виробництва в країні. Враховуючи, що населення та бюджетні організації отримують газ по пільговій ціні (відповідно до [механізму ПСО](#)), цей фактор сильно звужує ринок для реалізації газу приватними компаніями. За [окремими оцінками](#), приватні видобувники втратили до 40-50% ринку збуту та вимушені працювати «на сховище» або продавати видобутий газ державному «Нафтогазу».
- Висока база оподаткування для [рентної плати](#), яка діяла до серпня 2022 року. Реалізація газу на внутрішньому українському ринку при прив'язаній до європейських цін (вищих у 2-3 рази, ніж внутрішні українські ціни на той період часу) базі нарахування була економічно недоцільною. Додатковим недоліком був вплив волатильних цін на зовнішніх ринках на обсяг зобов'язань. Зараз ціна реалізації газу визначається за внутрішніми котируваннями, що в умовах регульованого та концентрованого ринку створює ризики для маніпуляцій, які також можуть вплинути на податкові зобов'язання видобувників.

Динаміка видобутку газу в Україні, млрд м³

Джерело: [Асоціація газовидобувних компаній України](#)

При оцінці українського газового ринку також варто враховувати, що «Нафтогаз» є відповідальним за формування запасів газу у сховищах в рамках підготовки до проходження наступного ОЗП. З огляду на нестачу власного видобутку для таких цілей, компанія [оголосила](#) про наміри купувати природний газ українського видобутку на «Українській енергетичній біржі» («УЕБ»). Котирувальні ціни на травень 2023 року на «УЕБ», станом на 22 травня, [не перевищують](#) 11 000 грн за тис. куб. м (ВТТ або ПСГ, на умовах передоплати). Приватні гравці [вважають](#) такий рівень цін збитковим та наполягають на хоча б частковому відкритті експорту газу. Особливо це стосується обсягів, видобутих минулого року (коли база нарахування рентних платежів була високою). Таким чином, «риннок покупця», що має можливість диктувати умови покупки ресурсу, знижує ліквідність, оскільки частина продавців утримує газ у сховищах в очікуванні більш сприятливої кон'юнктури.

Попри негативну динаміку 2018-2021 років, в «Нафтогазі» [планують](#) активно нарощувати видобуток і відмовитись від імпорту. Компанія постійно [звітує](#) про збільшення обсягів буріння та повідомляє про застосування заходів щодо підвищення ефективності геологорозвідки. Проте, ці амбітні плани можна поставити під сумнів, адже 75% родовищ, що є у розпорядженні АТ «Укргазвидобування», виснажені на 80%, а для застосування нових технологій буріння та розробки нових ділянок потрібні інвестиції та час. Достатньо проаналізувати виконання [Концепції розвитку газодобувної галузі](#) від 2016 року, де провідну роль відводили «Укргазвидобуванню» (власне, до 2020 року вона мала вийти на показник 20,1 млрд куб. м, через це і виникла неформальна назва «програма 20/20»).

У «Нафтогазі» [активно шукають](#) інвесторів, проте зрозуміло, що інвестиції до закінчення військових дій на території України є вкрай ризиковими. І це актуально для всієї галузі. Для прикладу, за [словами](#) голови Державної служби геології та надр Романа Опімаха, 11 із 12 укладених угод про розподіл вуглеводневої продукції тимчасово припинили свою дію. Одночасно в «Нафтогазі» [визнають](#), що для відмови від імпорту «блакитного палива» необхідне нарощування обсягів видобутку приватними компаніями, які, в свою чергу, не бачать перспективи інвестування в розробку родовищ через втрату ліквідного збуту.

Перспективними напрямками розвитку газовидобутку [вважається](#) видобування ресурсу із нетрадиційних покладів та на шельфі Чорного моря. Для реалізації таких проєктів необхідно залучення значних інвестицій та сучасних технологій буріння, а також забезпечення прозорості та високого рівня довіри в частині умов доступу до родовищ, що буде гарантувати окупність інвестицій міжнародних компаній. Успішність реалізації проєктів на шельфі також залежать від безпекової ситуації в Чорному морі.

Ринкові умови роботи газовидобувної галузі спотворюються вимушеними обмеженнями державного регулювання. Мета таких дій - [гарантування безпеки постачання](#) енергоресурсів на внутрішньому ринку та збереження стабільних цін для вразливих категорій споживачів. При цьому існує значний ризик, що довгострокові наслідки таких рішень призведуть до прямо протилежного результату. Вже зараз експерти [вбачають](#) у діях уряду та «Нафтогазу» рух до монополізації ринку, що може нівелювати всі досягнення з реформування галузі, розпочатого у 2015-му році. Без урахування інтересів всіх учасників ринку, спрощення дозвільних процедур, лібералізації торгівлі, оптимізації фіскального режиму газовидобувна галузь залишиться без приватних інвестицій, що призведе до скорочення внутрішнього видобутку.

Компонент другий – інфраструктура

Роль ГТС і сховищ

Про перспективність створення на основі ПСГ України східноєвропейського енергетичного хабу [йшла мова](#) задовго до початку повномасштабної війни росії проти України. Головним «конкурентом» такого хабу були російські проєкти обох «Північних потоків» та «Турецький потік», які фактично виключали Україну як надавача послуг із транзиту газу до країн Європи.

Проте, після 24 лютого 2022 року світовий газовий ринок зазнав значних змін і змусив країни Європи шукати нові джерела та шляхи для диверсифікації поставок газу, шукати додаткові потужності для зберігання запасів «блакитного палива» з метою посилення енергетичної безпеки. Зрештою, вибухи на «Північних потоках», що вивели їх з експлуатації, зупинка транзиту по газопроводу «Ямал-Європа», введення в дію нових об'єктів інфраструктури (зокрема, СПГ-терміналів, інтерконекторів, газогону Baltic Pipe) також призвели до зміни напрямків та обсягів газових потоків у регіоні.

У контексті збереження конкурентних позицій України варто відзначити зусилля операторів – «ОГТСУ» та «Укртрансгазу» – із надання європейським замовникам (постачальникам, трейдерам) послуг із транспортування газу, довгострокового та короткострокового зберігання (у т.ч. в режимі «митного складу»). Зокрема, користуватися послугою backhaul (віртуальний реверс) [можна](#) у точках з'єднання з усіма операторами ГТС суміжних країн Європи, за умови наявності ресурсу в системі. Також, замовники із 2020 року можуть скористатися послугою [short-haul](#) (транспортування між визначеними міждержавними точками входу та виходу за зниженим тарифом), що користується [попитом](#) – особливо в комбінації з послугою оператора ПСГ «митний склад».

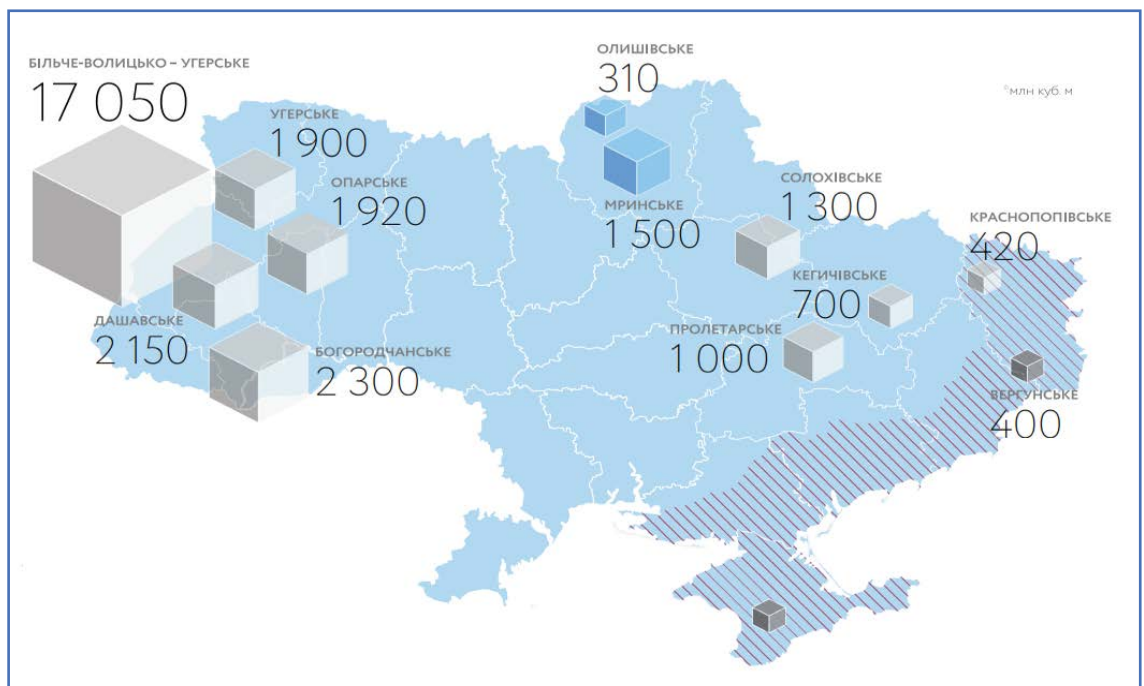
Сертифікація оператора газосховищ стала стратегічно важливою подією в контексті безпечових загроз, що виникли після повномасштабного вторгнення РФ в Україну. 7 квітня 2023 року НКРЕКП [повідомила](#) про прийняття остаточного рішення про сертифікацію АТ «Укртрансгаз» як оператора газосховищ. У процесі сертифікації було враховано висновки, надані Секретаріатом Енергетичного Співтовариства до попереднього рішення Регулятора, якими підтверджено відповідність «Укртрансгазу» положенням статті 3а(б) Регламенту (ЄС) № 715/2009.

Остаточна сертифікація оператора газосховищ є знаковою подією – це стратегічно важливе рішення на шляху до посилення енергетичної безпеки не тільки України, але й Європейського Союзу. Також в НКРЕКП [зазначили](#), що прийняте рішення буде сприяти інтеграції українського газового ринку з європейським і дозволить завантажити потужності зі зберігання газу та отримати додаткові фінансові надходження. АТ «Укртрансгаз» [став](#) другим в Європі сертифікованим оператором газосховищ, що дозволить розширити міжнародне співробітництво і пропонувати послуги зі зберігання газу не тільки приватному бізнесу, але й країнам, які не мають власних сховищ.

Водночас, для підтримання привабливості українських сховищ в довшій перспективі важливим є введення нових продуктів та сервісів для користувачів сховищ. До прикладу, в 2021 році «Укртрансгаз» [планував](#) ввести об'єднаний продукт (bundled product), який би поєднував послуги оператора ПСГ та декількох операторів ГТС.

Згідно із [заявами](#) Міністерства енергетики, потужності українських ПСГ дозволять пропонувати європейським партнерам до 15 млрд кубометрів вільних потужностей (при загальній проектній ємності 31 млрд кубометрів). Різниця – власні запаси, які Україна планує сформувати до наступного опалювального сезону. Як зазначено керівництвом «Нафтогазу» на зустрічі з керівною радою Енергетичної платформи ЄС, Україна готова надавати послуги зі зберігання газу для учасників проекту [спільних закупівель](#): вони мають змогу використовувати потужності українських ПСГ як для зберігання газу до настання зимового періоду, так і для короткострокових комерційних цілей.

ПСГ України з позначенням тимчасово окупованих територій станом на 01.02.2023 р.

Джерело: АТ «Укртрансгаз»

«ОГТСУ» [вбачає](#) кілька ключових напрямів для подальшого зміцнення безпеки постачання газу та максимального використання газової інфраструктури України:

- необхідність довгострокового збільшення гарантованих потужностей для імпорту газу на кордонах з Польщею, Словаччиною, Угорщиною;
- гармонізація підходів до якості газу в країнах Південно-Східної Європи (усунення розбіжностей у вимогах до компонентного складу газу, закріплені на регуляторному рівні та відображені в угодах про взаємодію між суміжними операторами).

Регіональні ініціативи

Ще до початку повномасштабного вторгнення російської федерації та появи безпрецедентних загроз енергетичній безпеці Європи, Україна [пропонувала](#) ініціативу Regional Energy Security Partnership (RESP). Проєкт співробітництва RESP передбачав створення запасів газу на базі українських ПСГ для використання у кризових ситуаціях. Ініціатива була представлена європейським партнерам у листопаді 2021 року.

Українські урядовці в рамках концепції RESP пропонували забезпечити додаткове надходження газу в газорозподільчий центр в Баумгартені (Австрія), що є одним з найбільших хабів у Центральній Європі. Накопичення резервів «блакитного палива», згідно з [оцінками](#), мало би позитивний вплив на енергетичну безпеку регіону - як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі. Крім використання трубопровідного газу, концепцією RESP відзначалась можливість створювати запаси газу із доступних СПГ-терміналів з подальшим розвитком інтерконекторів для збільшення можливостей з транспортування ресурсу та диверсифікації джерел постачання.

Важливою складовою посилення співпраці між операторами систем є [ініціатива SEEGAS](#), запущена як проєкт Секретаріату Енергетичного Співтовариства в грудні 2020 року. Однією з частин цього проєкту є розвиток польсько-українського газового коридору в контексті розширення потужностей СПГ-терміналу в Свіноуйсьце, введення в експлуатацію Baltic Pipe та запуску інтерконекторів (зокрема, GIPL та Польща-Словаччина). Саме маршрути постачання Польща-Україна та Польща-Словаччина-Україна є одним з найпотужніших шляхів постачання «блакитного палива» для зберігання, в тому числі за рахунок великої пропускної здатності та відносно невеликої відстані транспортування.

Ще одна частина проєкту SEEGAS – використання Трансбалканського трубопроводу в напрямку від СПГ-терміналів у Греції та Туреччині до Угорщини, Словаччини та Польщі. Україна в цьому маршруті Південь-Північ має змогу зберегти свою транзитну роль та диверсифікувати імпорту для зміцнення енергобезпеки. Минулого року потужність в точці з'єднання з Молдовою «Гребеники» була [збільшена](#) до 6,12 млн куб. м на добу, що збільшує можливості для трейдерської діяльності для запуску Трансбалканського коридору.

Радикальна зміна напрямків постачання газу в Східній Європі є потужним стимулом для розвитку газотранспортних мереж. Проєкти по будівництву СПГ-терміналів та інтеконекторів між країнами південно-східної Європи, про які [заявляється](#) на офіційному рівні в ЄС, дають підстави вважати, що Україна має всі шанси зберегти транзитний статус в ланцюгах постачання газу.

Розвинута газова інфраструктура України дає всі можливості для подальшого розвитку інтерконекторів, зміцнення ролі українських ПСГ та ГТС в енергетичній безпеці Європи. Для залучення інвестицій у такі проєкти європейські партнери мають отримувати чіткі сигнали щодо напрямку розвитку українського газового ринку. Послідовна та зрозуміла стратегія по лібералізації ринку та підвищенню його ліквідності, зняття інших перешкод для торгівлі газом, розвиток нових продуктів створить умови для підвищення попиту на відповідні послуги українських операторів.

Польща як стратегічний партнер

Головним стратегічним партнером України в сфері транспортування та зберігання газу може стати Польща. Як [зазначають](#) польські експерти, країні вдалось диверсифікувати поставки газу після ускладнення відносин з російською федерацією. Наразі Польща має можливість отримувати газ із таких джерел:

- ✓ СПГ-термінал в Свиноуйсьце потужністю 6 млрд кубометрів на рік, що задовольняє третину потреб Польщі у природному газі. Постачання СПГ у 2022 році зросло на 57%, а у 2024 році планується збільшити потужність регазифікації до 8,3 млрд кубометрів на рік.
- ✓ Імпорт СПГ через литовський термінал у Клайпеді та інтерконектор GIPL;
- ✓ Власний видобуток, який планується збільшити до 5,5 млрд кубометрів у 2023 році;
- ✓ Трубопровід Baltic Pipe потужністю 10 млрд кубометрів, введений в експлуатацію у вересні 2022 року;
- ✓ Надходження газу з Німеччини через наявні інтерконектори, зокрема газопровід «Ямал-Європа» у реверсному режимі.

Також польський оператор Gaz-System [планує](#) побудувати плавучу установку для зберігання та регазифікації потужністю близько 6,1 млрд кубометрів на рік у районі Гданська з розширенням сухопутних ділянок газової системи. Проєкт планується завершити у 2027-2028 рр.

Учасники польського газового ринку [вбачають](#) перспективу в українсько-польському співробітництві та не вважають країни конкурентами в питанні створення східноєвропейського газового хабу. Сходження газових потоків регіону в Польщі дозволяє країні не лише забезпечити внутрішній попит, який буде зростати, а й спрямовувати ресурс в інші країни.

Газові коридори між Польщею та Україною

Джерело: «ОГТСУ»

Серед подій останнього року варто відзначити і запуск інтерконектора між Польщею та Словаччиною, що [створило](#) ще один маршрут постачання газу до України на рівні майже 13 млн куб. м на добу (4,7 млрд куб. м на рік). Із 6 березня 2022 року «Оператор ГТС України» («ОГТСУ») та польський оператор Gaz System S.A. [домовилися](#) про запровадження гаран-

тованих потужностей (day-ahead) для імпорту газу з Польщі до України. Вони складають 4 млн куб. м на добу, а потенційно [можуть](#) становити 18 млн куб. м на добу (6,6 млрд куб. м на рік).

У березні 2023 року оператори [уклали](#) меморандум про співпрацю, що включає роботу і по напрямку довгострокових гарантованих потужностей на міждержавних з'єднаннях, і по усуненню перешкод для транскордонної торгівлі, і по аналізу перспектив транспортування СПГ з можливим використанням українських сховищ для посилення регіональної газової безпеки.

Про далекоглядність перспектив співпраці свідчить і [заява](#) міністерки клімату та довкілля Польщі Анни Москви щодо розвитку галузей водню та біометану. З огляду на амбітні плани ЄС у «зеленому» переході та перспективи українського виробництва біометану, ГТС України має бути готовою до роботи в умовах відмови від викопних палив та продовжувати відігравати роль для транспортування відновлюваних газів.

Доступ України до польських потужностей з прийому трубопровідного і скрапленого газу на першому етапі співробітництва розширить можливості по диверсифікації постачання газу в Україну, а в подальшому стане основою для побудови потужного газового вузла у Східній Європі. В свою чергу, через українську інфраструктуру польські трейдери матимуть можливості отримати ресурс із південного напрямку через Туреччину, Болгарію, Румунію, Угорщину.

Компонент третій - конкурентний ринок

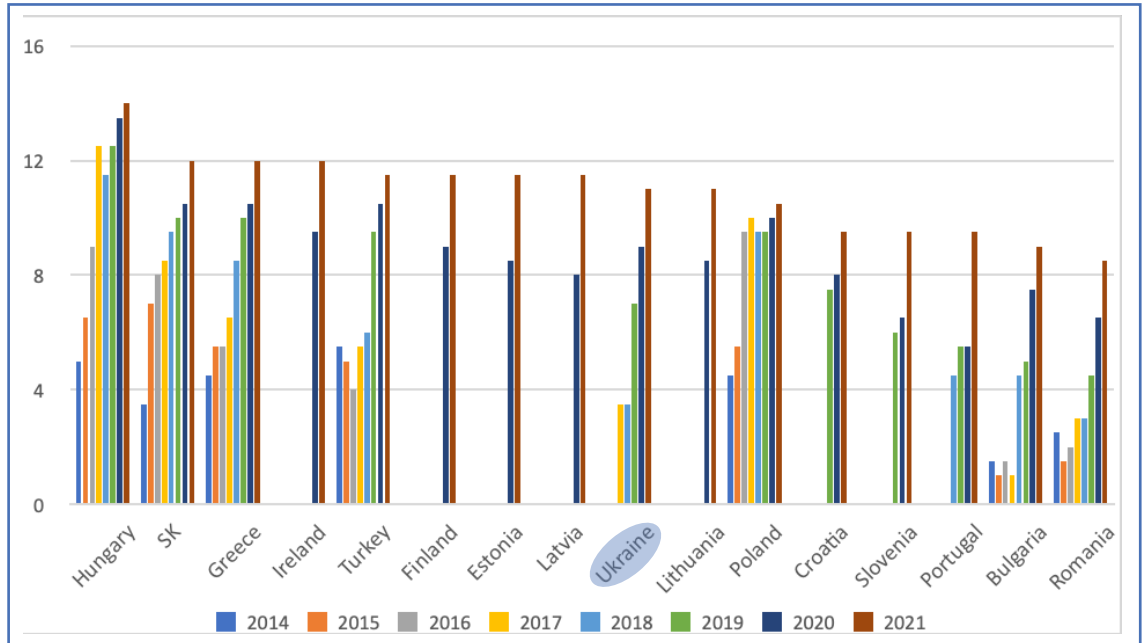
Газовий хаб, як правило, базується на важливих інфраструктурних вузлах, як-то термінали по прийому і регазифікації СПГ, перетин потужних газопроводів або газові сховища. Така платформа може бути побудована і навколо віртуальної балансуєчої точки в системі, пропонуючи доступ до коротко-, середньо та довгострокових контрактів за стандартних та прозорих умов. Хаб – це в першу чергу гнучкість у торгівлі, значні можливості по диверсифікації закупівель та формування чітких економічних сигналів для всіх учасників ринку та регулюючих органів. Саме тому ліквідний газовий хаб – це конкурентні та прозорі ринкові умови, без яких розвиток такого майданчика буде неможливим.

[Правилами ринку природного газу](#) затверджено, що головним пріоритетом є безпека постачання природного газу, що повинна бути реалізована через:

- ✓ диверсифікацію джерел постачання;
- ✓ вільну торгівлю та рівні права всіх учасників ринку;
- ✓ вільний вибір постачальника;
- ✓ неприпустимість обмеження конкуренції;
- ✓ невторчання держави у функціонування ринку природного газу.

До війни зміни в регулюванні українського ринку газу сприяли розвитку його ліквідності, і це відзначала Європейська федерація енерготрейдерів EFET у щорічному дослідженні Gas Hub Development Study. Разом з тим, із ключових індикаторів в останній із доступних оцінок, де спостерігалось відставання, лише два стосуються роботи оператора ГТС - передача власності (Title Transfer) без прив'язки до замовлення потужностей та закупівля газу для балансування на біржі. Решта важливих індикаторів, де бракувало прогресу, стосується функціонування ринку як такого - практики державного втручання, невирішене питання концентрації (домінування окремих гравців), відсутність надійних цінових індикативів, відсутність добровільних маркет-мейкерів, потреба розвитку біржової торгівлі (стандартизовані коротко- і довгострокові продукти) як такої.

Бенчмаркінг газових хабів EFET (2021)

Джерело: [EFET](#)

Конкурентний ринок в Україні спотворений фактично [монопольним](#) становищем державної групи «Нафтогаз», регуляторними обмеженнями, що були введені в дію внаслідок повномасштабної війни, регульованими цінами в рамках механізму ПСО, відсутністю повноцінних біржових торгів для всіх ринкових сегментів, проблемами неплатежів.

На проблему доступу «Нафтогазу» до основного ресурсу українського газовидобутку, як одну з головних перешкод лібералізації ринку, [вказував](#) ще у 2020 році Секретаріат Енергетичного Співтовариства в позиційному документі. Програма вивільнення газу (Gas Release Program), запропонована експертами Секретаріату, передбачає надання доступу до ресурсу АТ «Укргазвидобування» всіх учасників ринку через рівноправні та прозорі біржові торги. Також поступове введення Gas Release Program було передбачено [меморандумом](#) з МВФ від листопада 2021 року: починаючи з травня 2022 року, «Укргазвидобування» мала щороку продавати щонайменше 40-50% свого ресурсу на місцевих біржах з рівним доступом для всіх учасників ринку, із 2024 року ця частка мала становити 100%.

Однак, втілення цих рекомендацій та зобов'язань – попри [задекларовані](#) КМУ наміри – не відбулося. У грудні 2021 року уряд [зобов'язав](#) у період до 30 квітня 2022 року видобувні компанії продавати 20% обсягів видобутого газу на організованих товарних ринках (а саме на «УЕБ»). Проте, зобов'язання не стосувалися «Нафтогазу» та його дочірніх компаній.

Продаж газу українського видобутку, зокрема ресурсу «Укргазвидобування», на конкурентних біржових торгах, через стандартизовані продукти, має додати ринку прозорості. І резервування цього ресурсу під потреби споживачів у рамках ПСО, в принципі, не завада Gas Release Program. Відкрита та конкурентна реалізація газу повинна відбуватись у всіх сегментах: конкурентному, сегменті ПСО (через спеціальні аукціони) та у сегменті балансування. Як [вказує](#) Секретаріат Енергетичного Співтовариства, за наявності великого обсягу газу власного видобутку та прийнятті правильних регуляторних рішень, немає необхідності прив'язки до індексів TTF або NCG в жодному сегменті ринку. Український ціновий індикатив буде достатньо стійким та репрезентативним та допоможе відстежувати реальну ринкову вартість ресурсу.

Альтернативний Gas Release Program підхід – добровільне взяття одним із суб'єктів ринку функції маркет-мейкера. По суті, це послуга з підтримки ліквідності на ринку через регулярний вихід із заявками на продаж та купівлю ресурсу. Разом з тим, така функція по-

кладається в рамках певного регулювання: за підсумком відкритого конкурсу та на основі договору між суб'єктом ринку та торговельним майданчиком. В українських реаліях про плани розвивати трейдинг і стати маркет-мейкером [заявляв](#) колишній топ-менеджмент «Нафтогазу». У поточних умовах домінування держкомпанії сформувало «ринку покупця» в конкурентному сегменті ринку, на якому визначальною є саме торговельна стратегія «Нафтогазу» (або його дочірніх компаній). Чи вважати це виконанням ролі маркет-мейкера – питання дискусійне: мають бути дотримані критерії регулярності, достатнього обсягу як на купівлю, так і на продаж.

В цілому збільшення обсягів транзакцій на українських біржових майданчиках також буде сприяти покращенню прозорості ринку та спрощенню моніторингу зі сторони Регулятора. А впровадження REMIT – за умови прийняття відповідного [законопроєкту](#) – додатково створить можливості для розвитку стандартизованих продуктів, ефективного контролю та уникнення можливих маніпуляцій. Перекіс у бік позабіржової торгівлі (OTC) та прив'язка контрактів до цінових індикативів, сформованих на хабах далеко за межами України, призводять до певного спотворення ринкових сигналів. На необхідність розвитку торгових платформ вказує й USAID Проєкт енергетичної безпеки у [позиційній записці](#) щодо запровадження Gas Release Program.

Також, як показав досвід біржової торгівлі газом у воєнний час, важливим є належне регулювання діяльності біржових майданчиків, щоб вони могли забезпечити належний рівень прозорості та якості надання послуг з організації торгів природним газом. Показовим в цьому сенсі є купівля-продаж «Нафтогазом» в 2022 році «блакитного палива» на платформі ТОВ «Саас платформа ЮАйСіі». Цей майданчик не мав ліцензії товарної біржі як це вимагається [профільним](#) законом і не відповідав низці вимог ліцензійних умов товарної біржі, зокрема не мав власного сайту, де мала б розміщуватись інформація про правила торгів, реєстр учасників біржі, фінансову звітність платформи. Такий підхід не може викликати довіру в учасників ринку і, як наслідок, не здатен забезпечити належну ліквідність оптового ринку.

Таким чином, серед головних проблем українського газового ринку варто виділити низький рівень ліквідності, значну ринкову концентрацію, майже монопольне становище державного «Нафтогазу» у сегментах видобутку, розподілу і постачання, обмежену прозорість операцій та недостатній розвиток торгових платформ. Ігнорування цих проблем, відкладення необхідних рішень (Gas Release Program, функція маркет-мейкера, REMIT тощо) нівелюють досягнення України у реформуванні газового ринку.

dixigroup.org